

Buda Attila

„Lelkemben a világ ezer képét hordom”. Babits Mihály rövid prózai írásairól.

Babits Mihály novellái még prózai munkáinak sorában is háttérbe szorulnak, regényei és tanulmányai mögött a szinte teljes ismeretlenség árnyékában létezve, mivel e műveit az általános, bár nem kizárólagos szakmai közmegegyezés – a költői teljesítményt joggal állítva az élre – sokdrangú alkotásoknak értékeli. E konvenciónak csak annyiban van jogosultsága, amennyiben nyilvánvaló, hogy Babits Mihály rövid prózai írásainak legtöbbször nem sok rokonságot mutat a magyar irodalom hagyományos prózafelfogásával: sem Jókai, sem Mikszáth, – Kemény Zsigmond pedig egyáltalán nem –, sem Herczeg Ferenc és követőik nem hozhatók valamilyen vagy bármilyen rokonságba vele, sem ő az előbbiekkal. Ahogyan megőrzi távolságtartását a Móricz Zsigmond, Krúdy Gyula, Kosztolányi Dezső, Móra Ferenc és a hozzájuk hasonló kisebb XX. századi csillagok vonulatától is. Ha mindenáron e műfajban hazai irodalmi rokonságát keressük, talán még leginkább a hozzá hasonlóan szintén kívülálló Ambrus Zoltán munkássága hozható vele távoli kapcsolatba. E jelenség legfőbb oka az, hogy mintái nem kizárólag a magyar irodalom korábbi alkotóiból és hagyományos témaköreiből fakadnak, sem a történelemhez, sem a társadalomhoz nem az általuk felállított nyomvonalakon közeledett, s részben ez az oka annak is, hogy prózáiról szemlélete sokkal inkább rokonítható jelenünk felfogásával, mint a saját koráéval, avval a kiegészítéssel, hogy a nyelvi megformáltság mindig erősebben korfüggő, mint a gondolati megközelítés. Pontosabban mind a nyelvi felépítés, mind a tartalmi jegyek szempontjából köztes helyzetben vannak ezek az írások, számtalan oly vonással, amelyek csak megírásuk után évtizedek múlva jelentek meg a magyar irodalomban, vagy – ha úgy tetszik –, évtizedek múlva nyerték el értelmüket, ami e jellemzők felismerését nyilvánvalóan a közvetlen, s a követő utókor számára is nehezzé tette. Sőt: bizonyos vonatkozásokban még ma is nehezzé teszi.

A kis nemzeti irodalmak, a kevesek által beszélt nyelvek kánonjai általában és kizárólagosan egyetlen vonulatot foglalnak magukba az egyszerre egymás mellett létezőkből, s azt magasztosítják fel, ez a jelenség megfigyelhető az önálló magyar irodalom reformkori megerősödése óta a hazai irodalomtudományban is. A felállított mértékre szükség is van, mert viszonyítási alapot teremt, alkotónak célt, ami felé illik törekednie, tudósnak szintet, amely szakmájában eligazítja, anyanyelvi olvasónak biztonságot, idegen nyelvűnek tájékozódási alapot. Csakhogy már Szent István is örökölt adta, hogy „Nam unius linguae uniusque moris regnum, imbecille et fragile est”, azaz Madas Edit fordítása szerint: Mert az egy nyelvű és egy szokású ország gyenge és esendő. Babits Mihály is úgy érezte tehernek a készen kapott prózáiról kánont, hogy részben felmutatta azokat a pontokat, amelyekben az esendő és gyenge, részben kikerülve, több másik kánon példáját kínálta helyette.

* * *

Babits Mihálynak életében 46 rövid elbeszélése jelent meg, – első novellája 1908-ban, az utolsó pedig 1935-ban – s a hagyatékában található még hét befejezettnek tekinthető kéziratos, fennmaradt állapotában rövid prózai alkotása is, amelyeket Belia György az általa szerkesztett életműkiadásban sorra is vett.¹ 1935 után Babits már csak két kiegészítést adott közre *Halálfiái* című regényéhez 1936-ban és 1937-ben.² A maradék négy évben, haláláig, betegségének elhatalmasodása nem tette lehetővé, hogy a prózáíráshoz szükséges, egy tárgyra irányuló, folyamatos és intenzív koncentrációra ereje legyen. Hogy a megjelenteken kívül hányat írt még, nem tudni, mindenesetre már Kosztolányi Dezsőnek beszámolt egyetemi éve alatt rövid prózai írásairól,³ s a kéziratait összegző katalógus töredékeket és fogalmazványokat is regisztrál.⁴ A novellák közül hármát csak folyóiratban közölt,⁵ s

1 Babits Mihály novellái és színjátékai. (Szöveggond., jegyz.: Beliáné Sándor Anna.) [Bp., 1987], Szépirodalmi. 663 [1] p. A gyűjtemény hét írást kéziratból közöl.

2 *Hatholdas rózsáért*. = A Pesti Napló számaiban jelent meg 1936. december 25-e és 1937. január 23-a között folytatásokban. *Harc az angyalal*. Pótlék a *Halálfiái*hoz. = Pesti Napló, 1937. március 14. 33–34. p.

3 Kosztolányi Dezső – Babits Mihálynak; Budapest, 1908. február [?]. = *Babits Mihály levelezése, 1907–1909*. (Sajtó alá rend.: Szőke Mária.) Bp., 2005, Akadémiai. 78. p.

4 L. például az 1398., 1399., 1401., 1404., 1414., 1423., 1424., 1433, 1442. számú tételeket a *Babits Mihály kéziratjai és levelezése* című négykötetes katalógus első kötetének Novellák fejezetében.

5 *Az Este az utcasarkon*, *A dezentor*, *Az én kísértethistóriám* címűeket. Az *Odysseus és a szirének* viszont a *Gólyakalifa* című kötetben, *A röpülő falu* a Kosztolányi Dezső szerkesztette *Vérző Magyarország* című antológiában, a *Dzsónni, a tengerész*, valamint a *Tenyérsziget* az *Aranygaras* című kötetben, az *Úzd ki vasvillával...* pedig A torony árnyéka című kötetben jelent meg először.

életében összesen négy prózakötete jelent meg, amelyekben novellái olvashatók, nem számítva az 1938-as összes novellákat. Ezen kívül még A gólyakalifa és a Timár Virgil fia című regényeivel együtt is közreadott novellákat, s e gyűjteményei többször is megjelentek. A válogatás feltehetően a szerzőtől származott, de a kiadásokkal kapcsolatos részletes kérdésekre majd a kritikai kiadásnak kell válaszolnia. 1916 és 1937 között mindenesetre kialakított (kialakult) egy kvázi törzsanyag(ot), amely részben a már megjelent kötetek sorrendjét követte, feltehetően egyben az elbeszélések megírásának idejét is, bár éppen az utolsó, véglegesnek szánt gyűjteményben vannak a korábbiakhoz képest áthelyezések. E tény részletes vizsgálata és okának, okainak megállapítása a kötet elemzésével szintén a kritikai kiadás feladata kell hogy legyen. Mindenesre a kötetbeli közléseket tekintve négyeszeri előfordulással kiemelkedik közülük a *Karácsonyi Madonna*, a *Mese a Decameronból*, az *Odyseus és a szirének*, valamint a *Szerlem* című elbeszélések, noha Babits nem tartozott a saját munkáit gyűjteményes kötetekben többször is közreadó szerzők közé, inkább váltogatta a korábban megjelenteket, nem túl hosszú regényei mellé.⁶ E műveinek befogadása nem mérhető a versekéhez; közvetlenül a keletkezésük után, kiváltképp pedig a halála utáni évtizedekben, az egy-két baráti ismertetésen túl, többnyire egyoldalú, bizonyos üzeneteket meglátni és kimondani nem merő, korábbi megállapításokat ismételtető, helyhez, személyhez, ideológiához kötött kritikák és elemzések születtek, megértés helyett mintegy a senki földjére számúzva azokat. Ennek következtében hosszú ideig mintha a novellák nem is léteztek volna, az az igazság, hogy ezeknek az igen változatos alkotásoknak alig van a XXI. század eleji olvasó számára is releváns szakirodalma.⁷

Ami novelláirói tevékenységének intenzitását illeti, ilyen munkáinak zömét a tízes és a húszas években írta. Később, a korabeli tudósítások szerint, az e munkáit ért bírálatok és értetlenség hatására kedvesztetté vált, s felhagyott e műfajjal, bár még az összes novellák is tartalmaz egy első megjelenést, a *Harc az angyallal* címűt. A rövid prózai művek elapadásában azonban felfedezhető több belső ok is. Azok a gondolati készletések ugyanis, amelyek a világháború előtti novellákat előhívták, részben házasságával megszélidültek, részben a romló társadalmi és irodalmi viszonyok között meg- és feloldhatatlanná válva háttérbe szorultak, kritikai és esszéirői munkásságának kiteljesedése inkább alkalmas terepnek bizonyult azon problémák megtárgyalására, amelyek korábban a novellák által eltávolítva tűntek fel, részben maguk a kérdések is megváltoztak, s számolni kell erejének apadásával, fokozódó betegségekkel is.

Nyilvánvaló, hogy novelláinak keletkezési körülményei, azok a művek, amelyek társaságában, amelyekkel párhuzamosan születtek, igen fontos ismeretekkel járulnak hozzá értelmezésükhöz.⁸ Mivel azonban a kéziratok elég hiányosan maradtak fenn, pillanatnyilag nem lehet teljesen pontosan megmondani, hogy egy-egy rövid prózai írása mikor, milyen időhatárok között keletkezett. Erre csak a novellák kritikai kiadása közben körültekintő olvasásvizsgálati, intertextuális kapcsolatok feltárása, valamint a fennmaradt kéziratok gondos filológiai vizsgálata után lehet majd megközelítő választ adni. Ez egyben azt is jelenti, hogy a novellák tudományos kiadása vagy több ismeretet, szakértelmet, elmélyültséget vagy több időt igényel, mint a már elkészült kötetek egyike-másika; nem elég egyetlen műfajt úgy-ahogy, hanem az egész életművet élő tudással ismerni és alkalmazni kell. Hiszen például a jelzett tartalmi, a textológiai és filológiai kérdéseket érintő munkák előtt a katalógus által 56 tételben közreadott, és a datálások egy részében bizonytalanságokat hordozó kéziratok időbeli egyértelműsítéséhez vagy legalább keletkezési idejük szűkítéséhez tisztában kell lenni az előforduló íróeszközök – papír, toll, ceruza, írógép – összes használati, időbeli körülményeivel, amihez gyakorlatilag a teljes kéziratot hagyaték kézbevétele alapuló ismerete szükséges.

* * *

Ahogy volt már róla szó, e novellák egyik fontos jellemzője az a köztesség, amely – immár végleg eltávolodva a szűkítően értelmezett realista elbeszélői modortól – a huszadik század elejének

⁶ Részletesebben l. a Mellékletben.

⁷ A novellák megértéséhez azok az írások jutottak a legközelebb, amelyek a mögöttük felfedhető művelődéstörténeti hátteret mutatták meg.

⁸ E sorok írója ad absurdum még azt is el tudja képzelni, hogy – a különböző műfajú írások szoros gondolati és nyelvi egybetartozása következtében – készüljön egyszer Babits Mihály műveiből egy olyan (kritikai) kiadás is, amelynek kötetei egy bizonyos időtartam alatt készült műveit – eleinte nagyobb, élete vége felé rövidebb időszakok szerint – tartalmazzák, függetlenül műfajuktól. Egészen biztos, hogy ez a felfogás más, ma még részben ismeretlen, de nagyon is jellemző képét adná alkotásinak.

változó magyar prózafelfogásában a jelenkor megközelítési módszereit és nyelvét előlegezi meg. Részben átélt, részben képzelt írások ezek, amelyekben az elsőt felülírja a második; nem ábrázolnak, nem bemutatnak és bizonyítanak, hanem vonatkoztatnak. E rövid prózai írásokat bizonyos tartalmi ismérvek alapján csoportosítva, könnyen meg lehet alkotni például a ‚régı történetek feldolgozása‘, a ‚mesék‘ vagy az ‚átalakított elbeszélői hagyomány‘ címkéjüket, mellettük azonban feltétlenül létre kell hozni egy ‚besorolhatatlanok‘ és egy ‚költői szövegek‘ elnevezésű kategóriát is. A besorolhatatlanok közé például *A vak úr és a rádió című* írás tartozik, s ha erről valakinek Samuel Beckett jutna az eszébe, jó nyomon járna.

Igen szembetűnő, s nyilván a határléttel összefüggésben álló tulajdonság a novellák néven kanonizálódott, rövid prózai írások műfaji ingadozása. Persze maga a műfaj is hordoz bizonytalanságokat, hiszen elég nehéz az elbeszélés általánosan érvényes, egzakt meghatározását felállítani, azon kívül, hogy nem más, mint egy viszonylag hosszán tárgyalt cselekménysorozat, többször helyváltoztatással és fordulatokkal, amelynek fontos szerkezeti eleme a különböző szerepű elbeszélő. Az elbeszélés azonban könnyen összecsúszhat a hosszú novellával, amely viszont eredetileg olyan rövid, a végpont felől szerkesztett prózai mű, amelynek nem tartozik erényei közé a részletező mellékszempontok tárgyalása, éppen ellenkezőleg: ezek kizárásával, a megértést még éppen nem gátoló tömörséggel éri el a csúcspontot, ahol legtöbbször meglepő fordulattal, valamilyen csattanóval zárul. Babits Mihály rövid prózai írásai közül ennek megfelelően tehát talán csak a *Hatholdas rózsakert* és a *Harc az angyallal* című lenne nevezhető elbeszélésnek, novellának pedig az *Este az utcasarkon*, *A dezertor*, az *Úzd ki vasvillával...*, bár még ezekben is megkérdőjelezzük a kategorizálást a szövegükben fellelhető nyelvi jellegzetességek. A többi írás vagy tartalmilag, vagy nyelviileg nem elbeszélés és nem novella, úgyhogy tulajdonképpen mindegyik esetében egyedi döntés igényel a műfaj azonosítása, pontosabban meghatározása és azonnali cáfolata. Mindez egyáltalán nem idegen Babits Mihálynak a valóságot és a valóságon túlit egyaránt vizsgáló, sokak által észrevett duális ábrázolásától.

A műfaji egyértelműség hiányában talán álnovelláknak lehetne nevezni a *Tél*, az *Útinapló*, a *Huszdik*, *huszdik század*, a *Líra*, *kalendárium*, *mese*, *vers*, *kabala* című és még néhány hasonló prózai írásokat. Azért nem igazi novellák és főként nem elbeszélések ezek a műfajtörténeti konvenciók szerint, mert szövegük sokkal vallomásosabb annál, semhogy a prózai alkotások kötelező eltávolító módszereit alkalmaz(hat)ná. Valójában kevert műfajú alkotások, versek és prózai bekezdések váltogatják egymást. Mintha Novalis *Heinrich von Ofterdingene* egyes szám első személyre hangoltan támadna fel. Itt csak említeni lehet, hogyan kapcsolódik össze bennük a személyes élmény – a fiatalon átélt szerelem, amely azonban feltételezhetően csak az eltávolodás után lobbant fel, vagy tudatosult, múlhatatlan nyomot hagyva – Dantéval, Novalissal, és a sekélyes világot kitágító olvasmányokkal. Ugyanakkor szó sincs személyességről abban az értelemben, hogy az elbeszélő, a narrátor, az emlékező életének megtörtént, átélt körülményei szereplnének benne, noha a helyszínek többnyire azonosíthatók, a szereplők körülírhatók, mégsem a valóság leképezése a cél, bizonytalan, lebegő realitást örökítenek meg, sem nem valóságos, sem nem kitalált, hanem mindkettőnek a nyelvi megformálás segítségével magasabb szintre emelt keveréke. Realisták, amennyiben egy lelkiállapotot örökítenek meg, ám a személyes élet állomásai nincsenek jelen. Nem történetek, hanem gondolatok, nem didaxis, hanem megismerési vágy. Ennyiben szemben állnak a valóság ábrázolását célul kitűző eszménnyel, hiszen Babits felteszi a kérdést: vajon a képzelet nem része-e a valóságnak? (Vannak szerencsésebb nemzeti irodalmak, ahol ez nem kérdés.) Az *Útinapló* című írás legfeljebb esszénovella versekkel, a prózaforma feloldásának kísérlete a személyesség fokozott jelenléte által. Ugyanígy a *Huszdik*, *huszdik század* című is, amely a jelentés és az értelem, az egyedi és az általános, a vallás és a szerelem kérdéseit feszegeti, bizonytalanság és hit, valamint a relatív igazság fényében. Nem csoda, hogy formai és tartalmi szokatlansága váltotta ki néhány hónappal megjelenése után, Babits Újpestre való áthelyezését okként felhasználva, Bresztovszky Edének régebbi sérelme törlesztéseként e novella egyik szöveghelye alapján Babits Mihály ellen intézett, a személyiséget súlyosan sértő, ám az utókorba mélyen beágyazódó támadását.⁹

Babits Mihály már első, Szegeden megjelent, *Este az utcasarkon* című novellájában, amely még éppen megfelel a műfaji követelményeknek felmutatta a magyar prózai hagyománnyal szembeni

⁹ BRESZTOVSZKY Ede: *Tünetek*. = Népszava, 1911. október 4. 2–4. p.

kételyeit. A kisszerű történet néhány mondatban összefoglalható: Dupla Jeromos, „nagyon kis hivatalnok” a hó eleji fizetésnapon, számlái rendezése után ismét rájött, hogy teljesen pénztelen maradt. Míg felesége barátnői zsúrra ment, feltámadt sohasemvolt bátorsága, s egyetlen fényűzési cikkével, egy revolverrel a zsebében a kocsmába ment. Ott, mivel utolsó koronáit lakásán feledte, fizetni nem tudott. Más záloghagyással szabadult volna e helyzetből, de nem Dupla Jeromos, aki, bosszút kívánva állni egész kisszerű életén, mai kifejezéssel, bekattant: meglövi a kocsmárost, a vele mulató borbélylegényt, az utcán enyelgő katonát és cselédet, sőt belő az egyik lakásba is, – evvel a többszörös bosszúval nyer élete önmaga előtt értelmet. Gyávaságát egy még nagyobb gyávaság erőszakba torkollásával győzi le. (Csak zárójelben lehet röviden utalni annak a századelőn Magyarországon is ismertté vált, csehovi dramaturgiai követelménynek az ellenpontozására, amely szerint, ha a színpadon megjelenik egy pisztoly, annak előbb-utóbb el kell sülnie.) A viszonylag kerek, csattanóval záruló történet látszólagos tragédiáját groteszkké játssza a narrátor kínos precizitása, amivel a helyszínt lefesti, s az önmagukban rezignált kommentárok, amelyek azonban a hangnem fénytörésében egyfelől az ironikus tárgyalást erősítik, másfelől a magyar prózahagyomány egyik vonulatát teszik kritika tárgyává. „Ki nem érezte már szomorú, de harmonikus hangulatát téli estéken egy ködös, petróleumtól világos, külvárosi utcasaroknak? Kicsiség, távolság, homály, magányosság és eldugott élet.” „Mit éreznek, akik mellett hirtelen, váratlan elsurran egy golyó, nem csatatéren, nem éjjel, erdőben, hanem az életben, a városban, a Hagyma utca és Szentkereszt utca petróleummal világított sarkán?” Ugyanakkor a narrátor a főhős és történetének bizarrsága mögött saját magát is odahelyezi a következőképpen: „...furcsa ez a világ, hogy nem álom, és nem ébredünk fel belőle, és nem börtön, és nem szökhetünk belőle”. Ez a mondat közvetlenül szólítja meg az olvasót, ahogy a csattanóval felérő utolsó bekezdés, amely után a megoldás szintén rá van bízva: „Hanem ez most már az utolsó golyó. Üres a revolver, és jönnek a rendőrök.” Az utolsó bekezdés egyébként szinte fricska az utókornak is, mivel a narrátor a körülmények exponálásának végén, nagyjából a novella felén megszólal: „Ezt mind tudom én”, s a jelenkor talán hajlandó lenne rácsapni: aha! a mindentudó elbeszélő, pedig dehogy, a történet értelmének megadása éppen az olvasóra van bízva. A novella valójában a babitsi kettős látást példázza, eltávolítás és megértés, tárgyilagosság és személyes érintettség együttes létezését.

Egy másik, kiragadott jellegzetessége a novellák újabb csoportjának a prózastrófikusnak nevezhető szerkezet. Az *Odyseus és a szirének* című elbeszélés hét, egymástól számokkal elválasztott részből áll, az utolsó csillagokkal még öt rövidebb darabra oszlik. Az első világháború előtt írt novelláiban Babits gyakran alkalmazta ezt a szerkezeti fogást, például a *Karácsonyi Madonna*, a *Kezdődik Éliás testvér hiteles története*, a *Mese a Decameronból*, a *Drága élet*, a *Mythológia* címűekben, ezt követően, bár előfordult, korántsem olyan gyakorisággal, mint korábban. Ez a szerkesztés azt sugallja, hogy a valóságról alkotott kép csak mozaikok egymás mellé helyezésével válik élessé és teljessé. Másfelől azonban egy hosszabb történetet könnyebb rövidebb részekből megírni, pontosabban a lazán összefüggő jelenetek élesebben exponálják a tárgyat, sokkal több nézőpont bemutatását teszik lehetővé, mint egy folyamatos összefüggésű elbeszélő mű, és így jobban megfeleltek Babits műfajfelfogásának, még pontosabban a versekhez hasonlatosan, egy-egy érzelmi állapot megörökítésére szolgáltak, mondhatni ezek a lírai novella prózában írt strófái. A szerző feltépte a műfaji határokat, s nem csupán a megközelítés módját, de az évszázados szerkezet egyes jellemzőit is maga mögött hagyta. A különállva összefüggő részeket mintegy jelenetként is lehet tekinteni, s valóban, említett novelláinak egy része kimondottan dramatikus szerkesztésű.

Ezek az *Este az utcasarkon* részletezésével ellentétben elbeszélői holtjátékot, túlzásba vitt kor- és jellemfestést, történelmi, néprajzi, társadalmi ismereteket, valamint hasonló ballasztot nem tartalmaznak, csupáncsak a prózát szervező Gondolatra koncentrálnak. Felfoghatók persze stílustanulmányoknak is, ahogy többekkel egyetértésben Rába György tárgyalja őket,¹⁰ de – az írójukat feszítő problémák megoldási vágyának, egyfajta alkotói önterápiának ugyanúgy. Közös tulajdonságuk az azonos jegyek melletti számtalan egyediség, például a *Karácsonyi Madonna* önálló jellegzetessége, hogy a narrátor az első (próza)versszakok végén, a megelőző sorokat részben megerősítve, részben ellenpontozva, egyetlen mondattal, mintegy változó refrénekekkel összefoglalja. E mondatok beszélője felől azonban az író bizonytalanságban hagyja az olvasót, nem tudni a novella szereplői, a narrátor, esetleg maga az olvasó mondja-e azokat. Az utolsó „prózastrófikában” ezt a fogást már nem alkalmazza, mert az egy cél felé tartó, felgyorsult menetű novella nem igényli azt. A

10 RÁBA György: *Babits Mihály*. Bp., 1983, Gondolat. 170. p.

legvégső szerkezeti egység különben is már csak egyetlen mondat, műfajilag helytálló, tartalmilag beteljesítő. Ennek a novellának egyedi jegyei közé tartozik még, hogy a narrátor pozíciója megváltozik benne. Az első négy strófában feladata az elbeszélés menetének meghatározása, a történetek ismertetése. Kívülállása azonban attól a pillanattól kezdve, hogy a lovag felmászik a párkányra, majd az ablakon keresztül betör a templomba, megváltozik, fokozatosan azonosul vele, s a hatodik strófában már igen nehéz személyhez kötötten elválasztani a belső, lélektani ábrázolást, amely érzelmmel telítődik az átélt (képzelt) valóságtól. És különösen innen nézve erős hatású az egymondatos, a szerencsétlenséget, azaz egészen pontosan a bűnben fogant vágyat, a színről színre látást, a büntetést és a megbocsátást egyaránt magában foglaló, egymondatos befejezés. A szintén többrétegű Kezdődik *Éliás testvér hiteles története* című novella keletkezésénél többek között a Fioretti és Kaposy József áll, valószínű, hogy ezt a vonulatot a legkönnyebb észrevenni. A történet mögötti gondolat, valóság és képzelet viszonya, illetve az Istenalázat és lemondás kontra gondolkodó emberi öntudat ellentmondása azonban, ahelyett, hogy megnyugtató választ, vagy kérdésként megfogalmazott állítást nyerne el, a narrátor ironikus kommentárja következtében azt sugallja, hogy az emberi egzisztencia előbbi kísérőiről véleménye van, de válasza nincs, s a választ/az olvasatot a befogadóra bízta.

Más jelenség figyelhető meg a *Novella az emberi húsról és csontokról* című novellában, amelynek egyik figyelemreméltó szerkezeti tulajdonsága, hogy két hang különböztethető meg benne; az első a narrátoré, akinek szövegében elbeszélőként – tehát nem gondolatjelekkel kezdett, hosszabb-rövidebb szövegek interpretátoraként, és nem szabad függő beszédben – maga Lovagh, a központi alak is megszólal. Emlékezése egy élményre, amely kilenc bekezdésre terjed a novella 35 paragrafusából, stilisztikai és nyelvtani sajátosságai következtében is elválik a többitől. Másik, az előbbiekkal némiképp összefüggésben álló körülmény, hogy a novella, mint egy színházi előadás, jelenetezhető: megkülönböztethető benne egy prologus, kilenc jelenet, két közjáték és egy zárlat. Ezek az egységek váltakozó számú bekezdésből állnak, s ahogy már volt szó róla, a narrátor, illetve Lovagh hangját intonálják.

A két szólam legnyilvánvalóbban stilisztikai eltérésükben ragadható meg. A narrátor köznyelvi elbeszélő prózát művel, vele szemben Lovagh mondatai érzéki, expresszív töltetűek. Költő szövege az utóbbi, prózaíróé az előbbi. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a narrátor érzem nélkül való lenne, csupán az érzem hőfoka és megjelenése más. A narrátor első három bekezdése a tartalomnak megfelelő, autentikus ige és névszóhasználatról felemelkedik egy fokozott hatású, de még a nyelvi konvenciókon belül maradó pontra, hogy aztán visszatérjen a kezdeti állomásra. Nincs híján a kifejezőképességnek sem, hiszen például a fehér meztelen vállak és a fekete frakkok egymás mellé helyezésével képes érzékeltetni a látást és a vakságot. Lovagh emlékezése azonban végig azonos nyelvi szintet mutat, telítettségét a költői nyelvhasználat fokozatossága, érzékletessége és változatossága adja. A narrátor legszélsőségesebb stilisztikai fogása a jelzőhalmaz: „nagy zsongó, kavargó félhomályos mély űr” vagy „sötét, parazsas, szétlapult csillagok”. Evvel szemben Lovagh bekezdéseinek egyik fontos tulajdonsága, a hallás és a látás érzékkeveredésének nyelvi rögzítése, a kifejezéseken túl a mondatokra is kiterjedő, egymásba átjátszó, hasonlatokból kezdődő, metaforikus/metonimikus szóképekkel folytatódó, szinesztéziában kiteljesedő egyéni nyelv megteremtése, ami éppen különleges tulajdonságának grammatikai leképzése. Az igen szemléletes és expresszív kifejezések egy része feltehetően a novella írása közben született: „a nagyhasú csellók vékony, ideges nyakai”, „állatkerti vermekből furcsa, ideges strucnyakak”, más részük talán allúzió egy kritikára: „fojtott, vastag, erotikus zene”, „egzotikus párzó állatok fájdalmas, kéjes rívása”. Csak egy példa még az érzékek keveredésére, amely oly jól sikerült, hogy talán fel sem tűnik első olvasásra, zene, ruhaanyag, mozgás egymásba olvadásáról van szó, a „márványdarázs”-hoz¹¹ hasonló igen képletes szóalkotással: „selyemvíz”: „kis harangok kezdtek csilingelni a zene csöndjében és a táncosnők kicsi pörgő lábai játszani kezdtek a habos, harangos fodrokkal. A fodrok tapadtak és hullámoztak selyemvíz gyanánt, e fodrok tengere öntötte el a színpadot, fűgén villogtak közte a fehér lábacsák.”

¹¹ „Szerelmem, ó szerelmem! nincs oly álom / több mint te vagy és nincs olyan valóság: / márványdarázként zsongasz méla nyáron / szivemben s karcsún nyílsz, mint sárga rózsák.” = A *Belvédé*, ó *Belvédé* című szonett első versszaka.

„Lelkemben a világ ezer képét hordom”, írta Babits a *Tél* című (ál)novellájában. Rövid prózai írásai valóban felfoghatók egy-egy képként, vagy képek sorozataként, megmutatva rokonságukat verseivel. S ahogy változik a verseszmény, úgy módosulnak a novellák is, legalább azok, amelyeket még megírt. Mindenesetre versek és novellák az eddig gondoltnál sokkal szorosabb kapcsolatban állnak egymással, s erre a tényre az analizálásra hajlamos szaktudománynak is figyelnie kell.

Melléklet¹²

[1] A GÓLYAKALIFA (1916, 1921). – Odysseus és a szirének / Karácsonyi Madonna / Mese a Decameronból / Szerelem / Uti napló / Líra, kalendárium, mese, vers, kabala.

[2] KARÁCSONYI MADONNA (1920). – Mythológia / Drága élet / Kezdődik Éliás testvér hiteles története / Az angyal / Karácsonyi Madonna (1) / Huszadik, huszadik század / Mese a Decameronból (1) / Novella az emberi húsról és csontokról / Odysseus és a szirének (1) / Szerelem (1) / Tél.

[3] TIMÁR VIRGIL FIA (1922). – A torony árnyéka / György, a favágó / Nagy Sándor öregkora / Költészet és valóság / A röplő falu.

[4] ARANYGARAS (1923). – Barackvirág / Dzsonni, a tengerész / Aranygaras / A Jézust kereső kisfiú / Az erdő megváltása / Tenyérsziget / Ilus csodanapja.¹³

[5] A TORONY ÁRNYÉKA (1931). – Mythológia (2) / Drága élet (2) / Az angyal (2) / Karácsonyi Madonna (1, 2) / Novella az emberi húsról és csontokról (2) / Odysseus és a szirének (1, 2) / Szerelem (2) / Barackvirág (4) / Dzsonni, a tengerész (4) / Aranygaras (4) / A Jézust kereső kisfiú (4) / Az erdő megváltása (4) / Tenyérsziget (4) / A torony árnyéka (3) / György, a favágó (3) / Nagy Sándor öregkora (3) / A röplő falu (3) / János és Péter / Munkások / Hármass történet / Bordi és Pityu / Szűnyogok / Űzd ki vasvillával.

[6] TIMÁR VIRGIL FIA (1931, 1932). – Kezdődik Éliás testvér hiteles története (2) / Mese a Decameronból (1, 2) / Huszadik, huszadik század (2) / Útinapló (1) / Tél (2) / Költészet és valóság (3) / Líra, kalendárium, mese, vers, kabala (1).

[7] A GÓLYAKALIFA (1933). – A vak úr és a rádió / Cassandra / A túlvilági levelek.¹⁴

[8] HATHOLDAS RÓZSAKERT (1937). – Tó a hegyek között / Hatholdas rózsakert / Káp isten / Truclyuk / Egy biztos nyár / Két fantázia.

BABITS MIHÁLY ÖSSZES NOVELLÁI (1938). – Mythológia (2, 5) / Drága élet (2, 5) / Kezdődik Éliás testvér hiteles története (2, 6) / Az angyal (2, 5) / Karácsonyi Madonna (1, 2, 5) / Huszadik, huszadik század (2, 6) / Mese a Decameronból (1, 2, 6) / Novella az emberi húsról és csontokról (2, 5) / Odysseus és a szirének (1, 2, 5) / Szerelem (1, 2, 5) / Útinapló (1, 6) / Tél (2, 6)¹⁵ / Költészet és valóság (3, 6) / Líra, kalendárium, mese, vers, kabala (1, 6) / [A Literátor]¹⁶ / Barackvirág (4, 5) / Dzsonni, a tengerész (4, 5) / Aranygaras (4, 5) / A Jézust kereső kisfiú (4, 5) / Az erdő megváltása (4, 5) / Tenyérsziget (4, 5)¹⁷ / A torony árnyéka (3, 5) / György, a favágó (3, 5) / Nagy Sándor öregkora (3, 5) / A röplő falu (3, 5)¹⁸ / János és Péter (5) / Munkások (5) / Hármass történet (5) / Bordi és Pityu (5) / Szűnyogok (5) / Űzd ki vasvillával (5)¹⁹ / Tó a hegyek között (8) / Hatholdas rózsakert (8) / Káp isten (8) / Truclyuk (8) / Egy biztos nyár (8) / Két fantázia (8)²⁰ / Harc az angyallal.

12 A kötetekben közölt novellákat kötetek szerinti bontásban tartalmazza, zárójelben feltüntetve, hogy az egyes novellák melyik szögletes zárójelben közölt sorszámú kötet(ek)ben olvashatók.

13 Az utolsó novella nem került bele az 1938-as összes novellák közé.

14 Egyik novella sem szerepel az 1938-as összes novellák között.

15 Eddig követi a Karácsonyi Madonna (1920) beosztását, az *Útinapló* című vers kivételével, amely a Gólyakalifa (1916, 1921) ötödik novellája volt, illetve a *Líra, kalendárium, mese, vers, kabala* hátrább került.

16 Ez a színjáték hagyományosan szerepel a novellák között.

17 Eddig követi az Aranygaras (1923) sorrendjét.

18 A Timár Virgil fia (1922) mellett közölt novellák sorrendje, de a *Költészet és valóság* című írás előbbre került.

19 A torony árnyéka (1931) című kötet novelláinak sorrendje.

20 A Hatholdas rózsakert (1937) című kötet sorrendje.